Moniheli ry:n lausunto hallituksen esitykseen HE 124/2025: Maahanmuuttajien ja kielikulttuurivähemmistöjen näkökulma sekä moniperusteinen syrjäytymisriski

Johdanto

Moniheli ry on monikulttuuristen yhteisöjen valtakunnallinen kattojärjestö ja verkosto, joka edistää yhdenvertaisuutta, osallisuutta ja yhteiskunnallista vaikuttamista. Lausunnossamme tuomme esiin maahanmuuttajien ja kieli- ja kulttuurivähemmistöjen näkökulman hallituksen esitykseen HE 124/2025, joka koskee viranomaisten sähköisen tiedoksiannon uudistamista.

Vaikka digitalisaatio voi lisätä hallinnon tehokkuutta, Moniheli korostaa, että se ei saa lisätä yhteiskunnallista eriarvoisuutta. Uudistuksen tulee huomioida moniperusteinen syrjäytymisriski: erityisesti ikääntyneiden, haavoittuvassa asemassa olevien maahanmuuttaneiden ja monikielisten henkilöiden kohdalla.

Vaikka hallituksen esitys HE 124/2025 tunnistaa useita digitaalisen eriarvoisuuden muotoja ja mainitsee myös maahanmuuttajien, kielivähemmistöjen ja ikääntyneiden haasteet yleisellä tasolla, Moniheli katsoo, että nämä näkökulmat jäävät esityksessä liian yleisluontoisiksi. Ehdotus ei sisällä riittäviä toimenpiteitä tai resursointia haavoittuvien ryhmien tukemiseksi, eikä se huomioi riittävästi monikielisen viestinnän, kulttuurisensitiivisen palvelumuotoilun tai kolmannen sektorin digituen merkitystä lain toimeenpanossa. Esityksessä painottuu oletus kansalaisten digivalmiudesta, mikä voi lisätä syrjäytymisriskiä erityisesti maahanmuuttajataustaisten, digituen varassa olevien ja kieli- ja kulttuurivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden kohdalla. Moniheli korostaa, että lakimuutoksen onnistunut toteutus edellyttää kohdennettuja tukitoimia ja monikielistä viestintää, jotta sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuus ei johda uudenlaiseen digisyrjäytymiseen.

Siirtymäkauden joustot ja oikeusturva

Moniheli korostaa, että sähköisen tiedoksiannon ensisijaisuuteen siirtyminen edellyttää riittävää siirtymäaikaa ja oikeusturvaa tukevia joustoja. Lakiesityksessä ei ole mainintaa määräaikojen lieventämisestä tai siirtymävaiheen viivästysten huomioimisesta yksilön oikeusturvaa arvioitaessa. Tämä voi johtaa tilanteisiin, joissa henkilö ei saa tietoa hänelle

lähetetystä viranomaisviestistä ajoissa: esimerkiksi, jos Suomi.fi-viestit-tili on aktivoitu ilman tietoista suostumusta tai jos henkilö ei osaa käyttää sähköistä postilaatikkoa itsenäisesti.

Moniheli katsoo, että lakiin tai sen soveltamisohjeisiin tulisi sisällyttää selkeät määräykset, joiden mukaan siirtymävaiheen aikaiset viiveet voitaisiin hyväksyä lieventävinä olosuhteina erityisesti muutoksenhakuajoissa. Viranomaisten on noudatettava erityistä huolellisuutta määräaikojen valvonnassa ja viestinnässä sähköisen tiedoksiannon alkuvaiheessa, jotta yksilön oikeusturva ei vaarannu. Lisäksi olisi perusteltua, että viranomaiset lähettäisivät siirtymävaiheen aikana automaattisen ilmoituksen sähköpostitse, tekstiviestillä tai muulla saavutettavalla tavalla, kun Suomi.fi-viestit-tili aktivoituu ensimmäisen kerran.

Näin voidaan varmistaa, että kansalaiset, erityisesti digituen varassa toimivat ja monikieliset käyttäjät, eivät menetä oikeuksiaan tai määräaikojaan tietämättömyyden tai teknisten esteiden vuoksi. Siirtymäkauden joustot ja oikeusturvamekanismit ovat välttämättömiä, jotta sähköisen tiedoksiannon käyttöönotto olisi aidosti yhdenvertainen ja oikeudenmukainen kaikille.

Kielellinen saavutettavuus ja oikeusturva

Esityksessä mainitaan, että Suomi.fi-viestit ovat käytettävissä suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Tämä ei kuitenkaan riitä turvaamaan kielellisiä oikeuksia monille vieraskielisille käyttäjille. Jotta henkilöllä olisi aito mahdollisuus ymmärtää tilin avaamisen merkitys ja sähköisen tiedoksiannon oikeudelliset seuraukset, informaatio on annettava ymmärrettävässä muodossa ja tarvittaessa omalla kielellä. Tekoälyn käännösmahdollisuuksia tulisi hyödyntää.

Moniheli painottaa selkokielen ja monikielisen viestinnän merkitystä: digitaalisten palvelujen käännökset on varmistettava, ja Suomi.fi-viestit on laajennettava palvelemaan myös muita Suomessa puhuttuja kieliä. Kielellisen saavutettavuuden puute voi muutoin johtaa virheellisiin päätöksiin ja heikentää luottamusta viranomaisiin.

Lasten ja nuorten rooli tunnistautumisessa

Moniheli haluaa kiinnittää huomiota ilmiöön, jossa lapset tai nuoret toimivat käytännössä perheen sisäisenä digituen lähteenä esimerkiksi vanhemmilleen, isovanhemmilleen tai muille läheisilleen. Tämä on yleistä erityisesti maahanmuuttajayhteisöissä, joissa lapset omaksuvat kielen ja digitaalisen asioinnin taidot nopeammin kuin aikuiset.

Vaikka tämä voi helpottaa arkea, siihen liittyy merkittäviä riskejä, jotka tulee huomioida lainsäädännön ja viranomaiskäytäntöjen tasolla. Kun lapsi toimii digituen antajana, hän saattaa altistua vastuulle ja tietosisällöille, joita hän ei ikänsä tai ymmärryksensä vuoksi pysty käsittelemään. Sähköisen tiedoksiannon viestit voivat sisältää arkaluonteista tietoa

esimerkiksi sosiaali-, terveys- tai maahanmuuttostatuksesta. Tämä asettaa lapsen roolin eettisesti ja oikeudellisesti ongelmalliseksi, sillä hän toimii epävirallisena välittäjänä luottamuksellisessa asioinnissa.

Moniheli katsoo, että viranomaisten on kehitettävä turvallisia ja saavutettavia digituen malleja, jotta laki toteutuu yhdenvertaisesti, jotka eivät perustu lasten tai muiden perheenjäsenten vastuuseen viranomaisviestinnästä. Siirtymävaiheessa on tärkeää tarjota maksutonta ja monikielistä neuvontaa aikuisille, jotta sähköisen tiedoksiannon käyttöönotto ei johda tilanteisiin, joissa lapset joutuvat kantamaan perheen asiointivastuuta.

Digitaalisen tunnistautumisen esteet

Monet maahanmuuttajat ja turvapaikanhakijat (mm. Ukrainalaiset) eivät omista pankkitunnuksia tai vahvan sähköisen tunnistautumisen välineitä. Tällöin sähköinen tiedoksianto ei ole saavutettavissa, mikä lisää hallinnollista eriarvoisuutta. Esityksessä todetaan, että paperinen viestintä säilyy vaihtoehtona, mutta Moniheli huomauttaa, että sen käytettävyyttä ei tule kaventaa. Vahvan tunnistautumisen vaihtoehtoja tulee kehittää siten, että myös henkilöt ilman pankkitunnuksia, kuten oleskelulupaa odottavat tai ulkomailla koulutetut, voivat tunnistautua turvallisesti ja maksutta.

Ikääntyneet maahanmuuttajat ja moniperusteinen syrjäytyminen

Ikääntyneiden maahanmuuttajien joukossa yhdistyvät usein useat haavoittuvuustekijät: heikot digitaidot, muistisairaudet, rajallinen kielitaito, sosiaalinen eristäytyminen ja kulttuurierot. Kun viranomaistiedoksianto siirtyy ensisijaisesti sähköiseksi, vaarana on, että juuri nämä ihmiset jäävät palveluiden ja tiedon ulkopuolelle. Lakivalmistelussa on tätä arvioitu ja pyritty huomioimaan, mikä on jatkossakin tärkeää.

Moniheli katsoo, että digituen tarjontaa tulee vahvistaa erityisesti monikielisesti. Tukea tulee tarjota järjestöjen, kirjastojen ja kuntien yhteistyönä. Esityksen toimeenpanossa on varmistettava, että ikääntyneet maahanmuuttajat saavat henkilökohtaista ohjausta ja voivat edelleen asioida paperisesti ilman sanktioita.

Yhdenvertaisuus ja osallisuus

Lakiesityksen vaikutusarvioissa tunnistetaan eroja digitaidoissa, mutta Moniheli katsoo, että vaikutuksia maahanmuuttajayhteisöihin ei ole arvioitu riittävästi. Moniperusteinen syrjäytyminen syntyy tilanteissa, joissa kieli, ikä, sukupuoli, koulutustaso, terveydentila ja taloudelliset tekijät kasautuvat. Tällöin pelkkä sähköisen palvelun tarjoaminen ei riitä takaamaan osallisuutta.

Moniheli suosittelee, että lain toimeenpanon yhteydessä käynnistetään seurantajärjestelmä, joka tarkastelee digitalisaation vaikutuksia eri väestöryhmiin, mukaan lukien maahanmuuttajat, kielivähemmistöt ja selkokieltä tarvitsevat.

Osallistava kehittäminen ja hyvät käytännöt lakivalmistelussa

Moniheli pitää erittäin myönteisenä DigiEnsin-hankkeen toteutustapaa, jossa maahanmuuttajayhteisöjä on osallistettu kehittämisvaiheessa. Tämä osoittaa ymmärrystä siitä, että käyttäjien moninaiset tarpeet voidaan tunnistaa ja huomioida vain aidon osallistamisen kautta. Hankkeen toimintamalli voisi vahvistaa yhdenvertaisuuden ja osallisuuden periaatteita myös lakivalmistelussa, jossa on tärkeää kuulla niitä ryhmiä, joita sääntely konkreettisesti koskee.

Moniheli katsoo, että DigiEnsin-hankkeen osallistava työote on esimerkillinen ja toivottava käytäntö jatkossakin vastaavissa lainsäädäntö- ja kehittämisprosesseissa. Erityisesti maahanmuuttajataustaisten henkilöiden ja järjestöjen osallistaminen jo valmisteluvaiheessa parantaa sääntelyn laatua, ennakoi mahdollisia vaikutuksia ja tukee digitalisaation yhdenvertaista toimeenpanoa.

Suositukset

- **Monikielinen ja selkokielinen saavutettavuus:** Viranomaispalveluissa tulee varmistaa vähintään suomen, ruotsin ja englannin lisäksi selkokielinen ja tarvittaessa monikielinen ohjeistus.
- **Vahvan tunnistautumisen vaihtoehdot:** Jatkokehitetään maksuttomia, saavutettavia tunnistautumistapoja ja näiden käyttöönottoa niille, joilla ei ole pankkitunnuksia.
- **Digituen monikielinen saatavuus:** Tuetaan järjestöjä, kirjastoja ja kuntia tarjoamaan henkilökohtaista digitukea eri kielillä. Riittävä resurssointi.
- **Paperikanavan turvaaminen:** Sähköinen viestintä ei saa syrjäyttää paperisia vaihtoehtoja. Jokaisella tulee säilyä oikeus valita tiedoksiannon muoto jatkossakin.
- **Vaikutusten seuranta:** Toteutetaan säännöllinen arviointi digitalisaation yhdenvertaisuusvaikutuksista ja kuullaan maahanmuuttajayhteisöjä valmistelun eri vaiheissa.

Yhteenveto

Moniheli kannattaa julkisen hallinnon digitalisaation kehittämistä, mutta korostaa, että uudistusten on rakennuttava yhdenvertaisuuden ja osallisuuden periaatteille. HE 124/2025:n itsessään laadukas toteutus, mutta ilman monikielisiä, saavutettavia ja ihmislähtöisiä tukitoimia uhkaa lisätä maahanmuuttajien ja kielivähemmistöjen syrjäytymisriskiä.

Moniheli painottaa, että digitalisaatio ei ole vain tekninen ratkaisu, vaan yhteiskunnallinen valinta, sen on edistettävä osallistumista, ei eriarvoisuutta.